

DET GRØNLANDSKE RETSVÆSEN

Af J. Kisbye Møller

I. *Det gamle retssystem*

Indtil den grønlandske retsplejelov trådte i kraft den 1. december 1951, var det grundlæggende træk ved retstilstanden i Grønland, at befolkningen var delt i to grupper, for hvilke der gjaldt vidt forskellige retssystemer: Grønlænderne stod under den i hovedsagen uskrevne grønlandske ret, danskere under de almindelige danske love. Baggrunden for denne ordning, der havde bestået lige fra kolonisationens begyndelse for over 200 år siden, var naturligvis, at den grønlandske befolknings overvejende flertal længe levede på et ganske andet kulturtrin end de indvandrede danske. Landets lukkethed, befolkningens spredning på talrige isolerede småpladser, dens naturaløkonomi, ringe kendskab til dansk sprog og samfundsliv gjorde, at man indtil de allerseneste år ikke anså den for moden til at gå ind under et moderne samfunds retssystem med dets rettigheder og pligter. Grønlænderne levede derfor i det væsentlige under egne, ofte usikre og efterhånden ganske utilstrækkelige rets-sædvaner, som det på den anden side ikke med rimelighed kunne forlanges, at danskerne skulle gå ind under. Et skarpt udtryk for denne deling af befolkningen fik man i § 40 i styrelsesloven af 1925, der fastslog, hvorledes grænsen mellem de to befolkningsgrupper skulle drages: Under de danske love stod personer født udenfor Grønland samt nogle få nærmere opregnede smågrupper af personer født i Grønland; alle andre — altså det langt overvejende antal af landets egne børn — var derimod alene undergivet de grønlandske retsbestemmelser.

Særlig tydeligt trådte dette forhold frem, når man så på *retsplejen*, altså reglerne om, hvilke myndigheder der har med retssager at gøre, og hvilken fremgangsmåde, de skal følge ved behandlingen af dem. Hovedtrækkene i det retssystem, der gjaldt indtil 1951, var følgende:

Danske. De to inspektører, senere de to landsfogder, var — foruden at være regeringens repræsentanter og landets almindelige øvrighed — dommere over danske. I sagernes behandling medvirkede aldrig lægmænd. Landsfogdernes domme kunne appelleres til Østre landsret. I straffesager skulle de dømme efter den almindelige danske straffelov, men blev der tale om højere straf end bøde, kunne de kun undersøge sagen, hvorefter den tiltalte måtte sendes til Danmark, og hans sag pådømmes dér.

Grønlænderne. For personer under grønlandsk ret gjaldt derimod en helt anden rettergang: Deres forhold blev oprindelig pådømt af handelsbetjentene, senere af forskellige grønlandske lægmandsretter, siden 1925 betegnet *sysselretterne*. Disse retter bestod af sysselmanden som formand og een dansk og een grønlandsk meddomsmand, der udtoges af sysselmanden for hver gang, retten sattes. Ved pådømmelse af forbrydelser udpegedes dog to danske og to grønlandske meddomsmænd. Sysselmanden beskikkedes af administrationen. Sysselretternes afgørelser kunne ikke indankes for nogen højere instans. Landsfogden, der fik sagerne indsendt til gennemsyn, kunne kun ophæve dem og hjemvise sagerne til fornyet behandling, hvis han fandt, at der var begået afgørende formelle fejl eller senere fremkommet væsentlige nye oplysninger. — *Der var intet politi*, ejheller nogen særskilt anklagemyndighed. Kommunerådene, der bestod af i reglen 3 grønlandere, og som fandtes ved de fleste beboede steder, medvirkede ved undersøgelsen af kriminelle sager; endvidere kunne de for forseelser modtage bødeforelæg og skulle i borgerlige sager virke som forligsmyndighed. Det påhvilede sysselmanden at efterforske forbrydelser, hvorefter det var ham, der tog stilling til, om tiltale skulle rejses. *I retten virkede sysselmanden både som anklager og dommer*; dertil kom, at der aldrig var nogen pligt til at sørge for, at den sigtede havde nogen *forsvarer* (og den adgang, som retsplejeordeningen af 1926 gav en sigtet til at medtage en mand til sin bistand, blev så godt som aldrig benyttet). Det vil herefter forstås, at ordningen langtfra opfyldte de krav til en *effektiv politiundersøgelse* eller til en *uafhængig domsmagt med garantier mod overgreb*, som et demokratisk og udviklet samfund må stille. Hertil kom endvidere, at *offentlighed* i retsplejen — selv om det var foreskrevet som hovedregel — kun sjældent gennemførtes bl. a. af mangel på egnede lokaler til retsmøder. Endelig kom sysselmandsinstitutionen i praksis i alt for ringe omfang til at betyde den *udskillelse* af retsvæsnet fra den almægtige kgl. grønlandske handel og den *opøvelse* af egnede grønlandere, som havde været meningen med den: *De danske kolonibestyrere blev nemlig næsten overalt gjort til sysselmænd*; med undtagelse af to grønlandske kolonibestyrere blev der først i årene efter sidste krig beskikket enkelte grønlandere som sysselmænd. Til det principielt uheldige i, at kolonibestyrerne således ved siden af at være de stedlige ledere af monopolhandelen var både administrativ og dømmende myndighed, kom dels det forhold, at de — da forholdsvis mange tyverier m. v. blev begået netop mod handelen — efter almindelig retsopfattelse jævnlig ville have været anset for inhabile, dels at de ofte havde så mange andre opgaver, at de kun vanskeligt kunne afse den fornødne tid til retsarbejdet.

II. Grønlandskommissionens forslag

Under den store Grønlandskommission 1948—50 kom også retsvæsnet i søgelyset. Kommissionsbetænkningen indeholder i bind II (side 100—118 og 125—126) et afsnit om „retssystemet og befolkningens retsstilling“, hvortil med hensyn til nærmere enkelt-

heder kan henvises. *Her skal kun kommissionens resultat resumeres:* Efter at have skildret den gældende ordning og påvist dens mangler, fremhæver man, at der fra grønlandsk side både gentagne gange i landsrådene og i kommissionen er fremsat ønske om indførelse af et ensartet retssystem — idet det dog samtidig er blevet påpeget, at en fuldstændig og øjeblikkelig overførelse af dansk ret til Grønland hverken ville være ønskelig eller praktisk mulig. Derefter stiller man forslag om en fuldstændig reform af retsvæsenet, hvis vigtigste formål er at *komme væk fra den hidtil gældende forskelsbehandling af grønlændere og danske*, som netop under den øvrige planlagte nyordning vil virke særlig uheldig. Hovedpunkterne i kommissionens forslag er:

1) En mere forsvarlig behandling af retssager ved *etablering af en appeldomstol* med en juridisk retsformand og to af landsrådet udpegede domsmænd,

2) en *mere betryggende sammensætning af underretterne*, idet disse ved alle sagers behandling foreslås sammensat af en af appeldomstolens formand udpeget retsformand (kredsdommer) og to af vedkommende kommunalbestyrelse for rådets valgperiode valgte domsmænd,

3) *adskillelse af den dømmende og administrative myndighed ved udsendelse af 5 danske politimænd*, der med landshøvdingen som overordnet skal forestå efterforskning og tiltale i straffesager, medvirke ved ordnens opretholdelse m. v., samt

4) *forbedring af det særdeles ufuldstændige forsvarersystem* ved at foreskrive, at retten i kriminalsager foretager egentlig beskikkelse af forsvarer (i loven kaldet bisidder), der dog foreløbig som regel vil være ikke-jurister.

Kommissionens forslag blev gennemført allerede året efter dets fremkomst, idet *kongen den 14. juni 1951 underskrev lov nr. 271 om rettens pleje i Grønland*, der derefter som nævnt sattes i kraft for hele Vestgrønland den 1. december 1951. Forinden var gået et grundigt forarbejde, idet lovforslaget, der var udarbejdet af statsministeriet i samråd med justitsministeriet, blev forelagt i landsrådene sommeren 1950, derefter i rigsdagens grønlandsudvalg og retsplejeudvalget og endelig fremsattes på rigsdagen i januar 1951. På dets vej underkastedes det kun få ændringer og intet, der rokkede ved de principper, som kommissionen havde foreslået; det blev overalt hilst med stor tilfredshed og vedtoges eenstemmigt både i folketinget og landstinget.

III. Den grønlandske retsplejelov af 1951

Den nye retsplejelovs hovedtræk er: Der er oprettet en appelinstant ved navn *Grønlands landsret*. Den består af en af kongen udnævnt landsdommer som retsformand samt to faste domsmænd, valgt af det grønlandske landsråd. Bortset fra landsdommeren — der skal opfylde betingelserne for at blive dommer i Danmark — er *alle øvrige dommere indtil videre lægmænd*. (Der findes i Grønland for tiden kun 6 jurister, alle boende i Godthåb, og det er ikke sandsynligt, at der — ialtfald udenfor Godthåb — foreløbig vil være til-

strækkeligt arbejde for en jurist hverken som dommer, sagfører eller andet, med mindre det kan forenes med anden beskæftigelse.)

I hver kommune i Vestgrønland er dernæst oprettet en *kredsret*, der består af en kredsdommer (der beskikkes af landsdommeren efter samråd med landshøvdingen) samt to faste domsmænd, der vælges af kommunalbestyrelserne. Alle lægdommere har en funktionstid på 4 år, men kan genvælges. De skal ikke opfylde andre betingelser end at have valget og valgbarhed, d. v. s. være fyldt 23 år og have fast bopæl i Grønland. Der skal ikke være noget bestemt forhold mellem antallet af grønlandske og danske lægdommere, og som det senere skal omtales, er man gået vidt i retning af at betro grønlændere disse hverv.

Der er skabt et selvstændigt *politivæsen*, idet Vestgrønland er blevet inddelt i 5 politidistrikter, der hver ledes af en dansk overbetjent med en grønlandsk politibetjent som tolk og medarbejder. Politiet står under en politimester med sæde i Godthåb. Politiet efterforsker sagerne med bistand af en slags sognefogder, kommunefogderne, det rejser tiltale og virker i retten som anklagere, og når der er afsagt dom i en kriminel sag, er det politiets opgave at sørge for dommenes fuldbyrdelse. Landshøvdingen er den højeste anklagemyndighed i Grønland, alene underordnet Rigsadvokaten i København.

De grønlandske domstole behandler enhver art retssager, civile og kriminelle, faderskabs- og skiftesager — og altså uanset om sagerne rejses af eller imod en grønlænder eller en dansker. *I alle civile og kriminelle sager medvirker de 3 dommere* ved behandlingen og pådømmelsen, en udmærket ordning, fordi der endnu er så mange områder, hvor retsreglerne er usikre, og fordi det — da retterne som regel rummer både danske og grønlandske medlemmer — giver mulighed for en alsidig belysning af problemerne og som regel — når man har talt om tingene — et enigt resultat. (Dissenser er dog forekommet både fra grønlandske og danske lægdommeres side.) Kun fogedsager er af praktiske grunde henlagt til politiet. — Reglen er, at enhver sag uanset sin størrelse eller karakter i 1. instans behandles af kredsretten, men til gengæld kan *alle sager, også ganske små, ankes til landsretten*. Endnu har der ikke været tale om nogetsomhelst misbrug af denne vidtgående ankeret, snarere må det siges, at forbavsende få kriminelle (men en del af de hidtil næsten ukendte civile) sager er blevet anket. En sag, som landsretten har pådømt som ankesag, kan med justitsministeriets tilladelse indbringes for Højesteret i København. Dette er dog endnu ikke forekommet. Der er kun ganske få undtagelser fra reglen om, at alle sager begynder i kredsretten: Nogle enkelte grupper kriminelle sager — visse fiskeri-overtrædelser samt statsforbrydelser — behandles altid af landsretten som 1. instans, og dernæst kan landsretten efter indstilling af kredsretten eller en af parterne tage vanskelige civile sager, hvori juridisk indsigt er af særlig betydning, som 1. instans; i sådanne tilfælde (der dog endnu ikke har været ført igennem til dom) sker anke ikke direkte til Højesteret, men til Østre landsret.



Godthåb 1943. Bag landsfogedboligen i forgrunden ligger den bygning, der i dag danner rammen omkring landsretten Foto: Chr. Vibe

I retterne er grønlandsk og dansk ligestillede som retssprog, hvilket i praksis vil sige, at der i langt de fleste sager må anvendes tolk. Retsmøderne er nu offentlige, kun med lignende undtagelser som i Danmark. Den grønlandske retsplejelov har regler om vidnepligt, om sagens gang i retten, om fri bevisbedømmelse o. s. v., der stort set svarer til danske regler; blot er reglerne i Grønland stærkt forenklede og forkortede, så de bliver lettere at praktisere for lægmænd og passer for de småsager, som det naturligvis i hoved-

sagen drejer sig om heroppe. Da parterne ikke kan regne med sagførerassistance og er uvante med at optræde i retssager, er der dog givet retsformændene en vidtgående adgang til at vejlede parterne både m. h. t., hvor meget de skal påstå sig tilkendt, hvilke beviser de bør føre o. s. v. — en adgang, som dommerne naturligvis må passe på at udføre på en sådan måde, at det ikke går ud over deres upartiskhed. Det kan også nævnes, at udeblivelse (også uden egen skyld) ofte vil kunne forekomme, og derfor er der givet regler, der sikrer, at sagerne alligevel kan gennemføres.

Ser man specielt på de *kriminelle sager*, der endnu er langt de fleste, kan det bemærkes, at der nu er givet regler om fremgangsmåden ved beslaglæggelse og ransagning, som politiet, hvis det ikke kan få sigtedes samtykke, kun må foretage efter beslutning af kredsdommeren. *Anholdelse* kan ske, men i noget snævrere omfang end i Danmark, da faren for flugt er betydelig mindre; enhver anholdelse skal normalt inden 24 timer forelægges kredsdommeren, der tager stilling til, om den sigtede skal løslades eller tilbageholdes (fængsles). Her træffer vi den eneste afvigelse fra grundlovens regler, idet 24 timers fristen på grund af de store afstande og vanskelige trafikforhold først regnes fra det tidspunkt, da politiet og kredsdommeren kan komme i forbindelse med hinanden. — De kriminelle sagers behandling i retten foregår nu *som for en dansk underret*: kredsdommeren præsiderer mellem de to domsmænd, politiet møder som anklager, og enhver tiltalt har — hvis det drejer sig om alvorligere forbrydelser, eller iøvrigt hvis han blot ønsker det — krav på at få beskikket en forsvarer (*bisidder*). Det er dog et af de steder, hvor retterne oftest forsynder sig mod nyordningens regler, dels fordi de endnu ikke er helt klar over forsvarerens betydning (det må også her huskes, at de fleste sager er tilståelses-sager, og at politiet altid fremdrager, hvad der synes at tjene til tiltaltes undskyldning), dels at det volder praktiske vanskeligheder at finde egnede folk, der vil påtage sig hvervet. (Dette er dog naturligvis kun eet eksempel, at en nyordning af denne karakter ikke gennemføres fra den ene dag til den anden, men lidt efter lidt må gå ind i befolkningens bevidsthed.)

Efter hver domsafsigelse skal kredsdommeren gøre parterne bekendt med deres adgang til at *påanke sagen*. Ønsker de at anke, sendes akterne snarest muligt (hvilket dog i Grønland let kan betyde adskillige måneders varighed) til landsretten. Denne foretager en fuldstændig ny behandling af sagen, i hovedsagen efter de samme regler som er beskrevet for underretsbehandlingen. På grund af afstandene vil det i reglen være urimelig bekosteligt at lade parter og vidner rejse til Godthåb, hvor landsretten har sit sæde, men der er givet landsdommeren frie hænder til efter et skøn over sagens art at afgøre, om landsretten skal rejse ud og pådømme sagen på stedet eller behandle den i Godthåb på grundlag af det indsendte materiale, især forklaringerne for underretten. Dette sidste er navnlig praktisk i sager, hvor der ikke er uenighed om de faktiske forhold (i kriminalsager foreligger tilståelse), men anken alene drejer sig om den rent juridiske bedømmelse af for-

holdet eller i kriminalsager om udmålingen af foranstaltningerne (straffen). I praksis har landsretten allerede anvendt begge måder; det mest tilfredsstillende for alle er naturligvis at behandle sagen der, hvor parterne bor, og alle lokale forhold bedst kan tages i betragtning, men behandler vi den „på afstand“, sker det altid med beskikkelse af repræsentanter for parterne (som regel nogle af de i Godthåb ansatte jurister), der som sagførere gør hver parts synspunkter gældende og også kan bede sagen udsat til yderligere afhøringer o. s. v.

— Det er ikke stedet her at gå yderligere ind på den grønlandske retsplejelovs enkeltregler. Det må være nok at understrege, at der med udgangspunkt i retssystemet i Danmark er skabt et *selvstændigt grønlandsk retssystem*, med et *effektivt, men humant politi* og med *fælles og uafhængige domstole*, der i et snævert grønlandsk-dansk samvirke skulle have gode muligheder for at føre retsudviklingen videre fremad i takt med den øvrige nyordning.

Når det fra forskellig side jævnlig gøres gældende, at *den grønlandske befolknings egen andel* i og medansvar for nyordningen er for ringe, må det nemlig til slut være tilladt at understrege, at dette ialtfald ikke gælder for retsvæsnets vedkommende. Ser man på den personelle sammensætning af de nye domstole, vil det ses, hvor langt man er gået i retning af at overdrage disse betroede hverv til grønlænderne selv. Det er foran nævnt, hvorledes næsten alle sysselmænd var danske kolonibestyrere. Nu — efter retsplejelovens gennemførelse — er *kredsdommerne i 10 af de 16 retskredse grønlændere, og af de 6 danske kredsdommere er ingen kolonibestyrere*. Hvad domsmændene angår, er 25 grønlændere og 8 danske; for suppleanternes vedkommende er tallene henholdsvis 54 og 14. Disse sidste tal udtrykker samtidig en glædelig tillid til det danske elements betydning i retterne, idet kommunalbestyrelserne som nævnt frit kunne have valgt udelukkende grønlandske domsmænd, hvis de havde villet.